

GOSPODARSKE KORISTI OD SURADNJE REPUBLIKE HRVATSKE I EUROPSKE UNIJE

Od svog osamostaljivanja Republika Hrvatska se pokušava gospodarski i politički približiti europskim integracijama, a posebno Europskoj uniji kao najznačajnijoj europskoj gospodarskoj uniji. Pregovori Hrvatskih vlasti s EU počeli su godine 1995. i održani su prvi susreti stručnih tijela Hrvatske i Unije. Ostvarivanjem Sporazuma o pridruživanju u Hrvatskoj bi se promijenili mnogi gospodarski parametri, od ukidanja carina, do stavaka bilance plaćanja. Cilj hrvatske gospodarske politike jest pristup Europskoj uniji, a taj korak moraju potvrditi ekonomske analize o njegovoj korisnosti i učinkovitosti, što autorica pokušava pokazati ovim radom.

Uvod

Integracija Europska unija pokriva površinu od 2362 tisuće km². Na tim prostorima živi 344 tisuće ljudi s gustoćom od oko 120 stanovnika na jedan km². Bruto nacionalni proizvod Unije već je godine 1989. iznosio 404,2 USD i daljim se razvitkom Integracije svake godine povećavao. Razvitak Integracije nije se događao skokovito, već je razvitak odražavao stvarno stanje gospodarskog napretka cijele Integracije. Jedino je godine 1993. bio u malom padu, no već iduće razdoblje, nakon pomoći nekim granama gospodarstva, označuje dalji rast. Primjerice, udio zemalja članica, dok je Integracija još djelovala pod nazivom EEZ, u svjetskoj je proizvodnji godine 1989. iznosio 23 %, a udio u svjetskoj trgovini iznosio je 39,5%.¹

* A. Vizjak, redoviti profesor, Hotelijerski i za turistički menadžment fakultet, Opatija. Članak primljen u uredništvu: 24. 02. 2001.

¹ Ritchie, J.R.: "Assessing the impact of halimark events: conceptual and research issues", Journal of Travel Research, London, 1995., str. 10.

Današnja EU predstavlja tržište koje je po broju potrošača veće nego SAD ili Japan. To je potencijalno najveće svjetsko tržište, a proklamirana je tendencija dalje širenje novim članicama. Gospodarske mogućnosti koje pruža taj integracijski prostor ne bi mogla zadobiti nijedna europska država pojedinačno. Pristupanjem Integraciji tranzicijskih zemalja Srednje, Istočne i Jugoistoka Europe, koji je postupak u tijeku, stvara se ujedinjena Europa, koja će biti najveća svjetsko gospodarska sila.

Integracijski procesi u Europi utjecali su, a ubuduće će još više utjecati i na zemlje koje još nisu članice Europske unije, uključivši i Republiku Hrvatsku, jer Zajednica pridaje posebnu pozornost gospodarskom povezivanju sa svim zemljama Europe, bilo izravnom suradnjom, ili odnosom zemalja članica Europske unije s pojedinim zemljama nečlanicama. Namjera je takve suradnje osigurati slobodan tijek ljudi, dobara, usluga i kapitala unutar Europe, a koristi se kao jedan od načina koji vodi u članstvo Zajednice.

Republika Hrvatska, kao i druge tranzicijske zemlje, ima mogućnost koristiti se navedenim, što ovisi o njezinoj sposobnosti prihvaćanja i primjene ekonomskih, tržišnih, socijalnih, pravnih i slobodarskih standarda, i kriterija, odnosa i oblika, koji se primjenjuju u Europskoj uniji. Navedene odnose valja kreirati tako da se u svakodnevnom životu stvarnost ne sukobljuje sa službeno proklamiranim oblicima života i djelovanja.

Republika Hrvatska i europske integracije

Suradnja EEZ - Europske unije i drugih europskih integracija s tranzicijskim zemljama do raspada globalnog socijalističkog sustava ide u korist Hrvatske. Zemlje real socijalizma dugo su bile zatvorene prema zemljama zapada, pa tako i prema EU. Suprotno tome, bivša Jugoslavija, a osobito njezina članica Hrvatska, imale su uspješnu gospodarsku suradnju s integracijama EEZ i EFTA. Više od 40 % ukupne međunarodne razmjene bivše Jugoslavije i oko 60 % Hrvatske, realizirano je u razmjeni s tim integracijama ili sa drugim zemljama zapada.

Snažnija trgovinska razmjena tadašnjih istočnoeuropskih zemalja i njihovo otvaranje prema Europi i svijetu počinje tek na početku osamdesetih godina, što znači oko 20 do 25 godina kasnije od Hrvatske, i to pod nadzorom SEV (gospodarska integracija socijalističkog bloka). Odvajanjem Hrvatske iz bivše Jugoslavije i daljim tokom političkih i ratnih zbivanja, prekinuta je dotada uspostavljena suradnja i tokovi dobara i usluga između Hrvatske i zemalja Europe.

Istovremeno istočnoeuropske zemlje razvijaju suradnju sa zemljama članicama obiju europskih integracija i postižu zamjetne gospodarske rezultate. Nakon uspješnih pregovora potpisani su godine 1991. sporazumi o suradnji između EEZ,

sada EU, s jedne i Češke, Slovačke, Poljske i Mađarske, sa druge strane. Potpisani sporazumi bitno su približili te istočnoeuropske zemlje EEZ-u i njihov položaj, tretman i status bitno se mijenjaju u odnosu na onaj u kojem se našla Republika Hrvatska. Sporazumi su nazvani "Europski sporazumi"², a zemljama potpisnicama pružaju mogućnost ostvarivanje punopravnog članstva u Europskoj uniji. U njima se regulira stvaranje međusobne slobodne trgovačke zone, a sadrže i odredbe o gospodarskoj i financijskoj suradnji, kulturnoj razmjeni i o političkom dijalogu. Nakon toga odvija se suradnja s Bugarskom i Rumunjskom, pa s Albanijom i s novim baltičkim državama koje su ostvarile samostalnost.

Potaknuta od svjetske zajednice Europska unija preuzima odgovornu ulogu usmjerivanja pomoći razvijenih zemalja zapada, zemljama istočne i srednje Europe i jugoistoka Europe i poduzima više aktivnosti, među koje se može uvrstiti koordinacija razvojne i financijske pomoći Grupe 24., osnivanje Europske banke za obnovu i razvitak i realizacija programa PHARE.³ Cilj je tih aktivnosti bila pomoći provedbu gospodarskih reformi u novim tranzicijskim zemljama koje prihvaćaju tržišnu ekonomiju i građansko društvo i pomoći transformacijske procese. Djelovanje Europske banke za obnovu i razvitak u tranzicijskim zemljama moralo je pomoći privatnim i poduzetničkim inicijativama, uspostavi i razvijanju višestranačkog demokratskog sustava, pluralizmu vlasništva i razvitku tržišnog gospodarskog sustava.

Navedena saznanja suradnje Europske unije sa drugim tranzicijskim zemljama izuzetno su važna za Hrvatsku, osobito ona koja uvjetuju uvjete i kriterije za uspostavljanje uspješne suradnje i razvitka, no, pritom valja obratiti pozornost i proučiti što od toga donosi korist, a što je potrebno korigirati u daljoj suradnji.

Sporazum o suradnji Republike Hrvatske i Europske unije

Sporazume takvog oblika prihvatile su i potpisale sve zemlje članice, ali i tranzicijske zemlje srednje i istočne Europe, koje su izrazile namjeru pristupiti Europskoj uniji. Budući da svaka zemlja pristupnica ima svoje posebnosti, Sporazum se prilagođuje novoj pristupnici, ali zastupa i interese Zajednice kao cjeline. Tako su, primjerice, Sporazumi s Istočnom Njemačkom, Čehoslovačkom, Bugarskom i Rumunjskom prije svega isticali komercijalne odnose i poticali liberalizaciju industrijskih proizvoda u tim zemljama, jer su te zemlje 1988. i 1989. ovisile o

² Vidi: The European Community and its Eastern Neighbours European Documentation, 8/1990., Office for Official Publications of the EC-s, Luxemburg, 1990., str. 7-10.

³ XXV General Report on the Activities of European Community 1991., Commission of the EC-s, Brussels, Luxemburg, 1992., str. 3.

istočnom bloku i nisu bile zainteresirane za razvitak demokracije i tržišnog gospodarskog sustava zapadnoga tipa.

Sporazumi o suradnji Zajednice s Mađarskom i Poljskom, uključivali su razne oblike pomoći koje se obvezala pružiti Zajednica, a u cilju razvitka političkih i gospodarskih reformi u tim zemljama, što je pogodovalo ulasku tih zemalja na tržište Zajednice, a potpisnice sporazuma ostvarile su status najpovlaštenijeg partnera. Sporazumima se postupno ukidaju međusobna ograničenja, a posebno se omogućuje uvoz u Zajednicu. Sporazumima se ukidaju dotadašnja ograničenja za zemlje pripadnice GATT do godine 1994., a prema drugim se zemljama ograničenja ukidaju do godine 1995. uz ukidanje svih oblika diskriminacije i reciprociteta u međusobnoj razmjeni.⁴ Pomoć preko Sporazuma iskazuje se pomaganjem razvitka statističkih službi, poljoprivrede, energije, ekologije i transporta.

Zajednica je svjesna nerazvijenosti tranzicijskih zemalja i potrebe njihovog uključivanja u europske tržišne tokove, pa razvija razne programe pomoći tranzicijskim zemljama, od davanja razvojnih kredita Europske investicijske banke i Europske banke za obnovu i razvitak, koje planiraju ulaganje većih financijskih sredstava u razvitak tranzicijskih zemalja, do drugih oblika pomoći.

Realno je očekivati da bi Sporazum o suradnji s Hrvatskom, morao tretirati slična pitanja i probleme, kakvi su obuhvaćani Sporazumom o suradnji sa Slovenijom, koja je prilikom izlaska iz bivše Jugoslavije imala slične probleme i sličan stupanj razvijenosti, kao i Hrvatska. Slovenija je potpisala Sporazum o suradnji sa Zajednicom godine 1993.

Sporazum o suradnji Hrvatske i Zajednice morao bi uspostaviti međusobnu suradnju na gospodarskoj, tehničkoj, tehnološkoj i financijskoj osnovi, uz posebnu pozornost prema industrijskoj suradnji, razvitku znanosti i tehnologije, poljoprivrede, ribarstva, transporta, turizma, zaštite ljudskog okoliša i poboljšanja uvjeta života, poticanje razvitka ljudskih potencijala, općeg i stručnog obrazovanja i usavršavanja, međusobne suradnje kroz statistiku, telekomunikacije, usklađivanje standarda i financijsku suradnju korištenjem financijskih sredstava Europske investicijske banke i drugih financijskih institucija Zajednice.⁵ U vezi s time poželjno je vidjeti razmjere trgovinske razmjene Europske unije i Hrvatske od godine 1990. do 1999.

⁴ Hurwitz L., Lequesne C.: "The State of European Community, Policies, Institutions and Debates in the Transition Years", European Community Studies Association, Harlow, Longman Group Ltd, 1991., str. 303-312.

⁵ Kersan, I.: "Analiza tendencija u kretanju vanjskotrgovinske razmjene Hrvatske s Europskom unijom", u R. Jovančević i grupa autora: "Gospodarska politika Hrvatske i Europske unije", EF, Zagreb i Mekron promet, Zagreb, 1998., str. 88.

Tablica 1.

TRGOVINSKA RAZMJENA HRVATSKE SA 12 I 15 ZEMALJA EEZ-EU OD 1990.-1999.

U tisućama USD

	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Ukupni IZVOZ	4019	3292	4597	3904	4260	4632	4511	4170	4541	3857
izvoz u EU 15	2407	2162	2415	2245	2531	2672	2478	2074	2161	1928
% ukupnog	60%	65%	53%	57%	59%	57%	52%	54%	52%	50%
izvoz u EU 12	2208	2009	1966	2087	2214	2453	2155	1980		
% ukupnog	55%	61%	43%	53%	52%	53%	48%	46%		
izvoz u EU 3	195	145	449	158	316	218	213	240		
% ukupnog	5%	4%	10%	4%	7%	5%	4%	5%		
Ukupni UVOZ	5187	3828	4461	4666	5229	7509	7787	9104	8383	7064
Uvoz iz EU 15	2849	2145	2118	2630	3096	4664	4625	5411	4979	4026
% ukupnog	54%	56%	47%	56%	59%	62%	61%	68%	69%	57%
Uvoz iz EU 12	2450	1885	1862	2250	2653	3918	4039	4542		
% ukupnog	47%	49%	42%	48%	51%	52%	52%	50%		
Uvoz iz EU 3	384	241	256	379	441	745	741	888		
% ukupnog	7%	6%	6%	8%	8%	10%	9%	10%		

Izvor: Statistički ljetopis Hrvatske 1999. Financijsko poslovni mjesečnik, Banka, br. 2, veljača 2000. EU 3 - nove članice Europske unije-Austrija, Švedska i Finska.

Poslije 1997. godine svih petnaest članica vodi se u jedinstvenoj statističkoj obradi.

Za Hrvatsko je gospodarstvo posebno važno pitanje izvoznih i uvoznih kvota i carinskih ograda prema Zajednici, koje su godinama djelovale, još od vremena bivše Jugoslavije, da bi nakon raspada, Zajednica uspostavila poseban kvotni tretman za Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu i Makedoniju, a od godine 1995. i za Sloveniju. Uspostavljeni kvotni tretman nepovoljan je za Hrvatski izvoz.

Sporazumo o suradnji morao bi osigurati pristup Hrvatskih proizvoda tržištu Zajednice, s time da Hrvatska otvara svoje tržište za proizvode zemalja članica Zajednice, uz primjenu prava najpovoljnije nacije, a Zajednica bi se obvezala smanjivati svoje zaštitne carine za hrvatske proizvode i usluge. Hrvatska kao značajan proizvođač i izvoznik tekstilnih proizvoda, osobito je zainteresirana za sklapanje Sporazuma o tekstilu, jer je sadašnji režim izvoza tekstilnih proizvoda ovisan o kvotama koje nisu poticajne za hrvatski izvoz u Zajednicu.

Nakon sklapanja Sporazuma o suradnji sa Zajednicom, dalji je cilj pristupanje Hrvatske Zajednici, i to kao punopravne zemlje članice. Put do punopravnog

članstva relativno je dug, traži mnoge prilagodbe i sadrži u sebi četiri stepenice, koje Hrvatska, kao i sve druge punopravne zemlje članice, mora proći. Prva je stepenica sklapanje bilateralnih ugovora o slobodnoj trgovini, druga, prilaz zajedničkom tržištu, treća, prilagodba svih zakonskih i gospodarskih pravila zemlje pristupnice jedinstvenome tržištu i četvrta, pristup zemlje monetarnoj uniji, kao vrhuncu međusobne suradnje.

Kao primjer vremenskog razdoblja koje je bilo potrebno većini sadašnjih zemalja članica i kao planirani put za neke sadašnje tranzicijske zemlje da prijeđu potreban put od sklapanja bilateralnih ugovora do punopravnog članstva i pristupa EMU, tablica 2.

Tablica 2.

VRIJEME ZEMALJA EUROPSKE UNIJE I PLANIRANO VRIJEME
 TRANZICIJSKIH ZEMALJA POTREBNO ZA OSTVARIVANJE ČLANSTVA U EMU

Zemlja	Bilateralni ugovor	Zaj. tržište 1956.-1986.	Jedinstveno tržište	EMU 1993.-1999.	Ukupno
1. Austrija, Švedska, Finska Norveška	20	preskok	2	4	26
2. Španjolska	16	preskok	7	6	29
3. Portugal	13	preskok	7	6	26
4. Grčka	20	5	7	6	26
5. Irska, Danska, Velika Britanija	preskok	13	7	6	26
6. Prvih šest zemalja	preskok	28	7	6	41
7. Zemlje u tranziciji	8-10	preskok	preskok	preskok	8-10

Izvor: Baldwin R.E.: "The Eastern enlargement of the European Union", European Economic Review, 1995.

Nije nevažno koliko je vremena pojedinim zemljama potrebno da postanu punopravne članice Zajednice, da bi nakon toga pristupile Europskom monetarnome sustavu. U tablici 2. vidi se da sve zemlje članice nisu prošle sve navedene faze međusobne suradnje, a neke su članice preskočile i nekoliko faza. Pritom se uočava trend smanjivanja vremena potreban novim članicama za pristup Zajednici. Neki autori iznose razmišljanja, o skoroj uspostavi takvih međunarodnih političkih i gospodarskih odnosa, koji bi omogućili novim članicama direktan pristup Zajednici i nakon toga i EMU sustavu. Na taj bi se način bitno ubrzao i pristup Hrvatske Zajednici.

Hrvatska Sporazumom o pridruženom članstvu stječe status pridruženog člana Zajednice i počinje pripremu za drugu, fazu - punopravno članstvo u Zajednici, pa je važan i konačan cilj prihvaćanja Europskih sporazuma zemlje pristupnice. Cilj se može raščlaniti na više razina, od kojih su najvažnije: (a) stvaranje osnove i odgovarajućeg ustroja za dalju političku suradnju, (b) jačanje međusobne trgovinske razmjene i dalje usklađivanje međusobnih gospodarskih sveza, (c) financijska, tehnička i svaka druga pomoć novoj zemlji pristupnici, (d) otvaranje novih mogućnosti za dalju gospodarsku suradnju, (e) poticanje kulturne suradnje nove zemlje sa stalnim članicama Zajednice.

Nove se zemlje obvezuju liberalizirati trgovinsku razmjenu prema Zajednici i postupno smanjivati ili ukidati carinska i druga ograničenja u narednih deset godina. Za to vrijeme nova zemlja pristupnica usklađuje svoj zakonodavni sustav, standarde, financijsko djelovanje i druge segmente državnog i gospodarskog djelovanja važećim sustavima u Zajednici.

Učinci sklapanja Sporazuma o suradnji utjecat će na dalji razvitak sveukupnog političkog i gospodarskog ustroja u Hrvatskoj.

U ovom će tekstu posebna pozornost biti obraćena vanjskotrgovinskim učincima, koji se očekuju od djelovanja Sporazuma u Hrvatskoj. Ako se Sporazum o suradnji razvije prema zadanim znanstvenim ekonomskim teorijama, učinci provedbe Sporazuma u nekoj zemlji, u ovom slučaju u Hrvatskoj, mogu ostvariti dvije vrste učinaka: statičke i dinamičke.

Mogući statički gospodarski učinci u novoj zemlji pristupnici

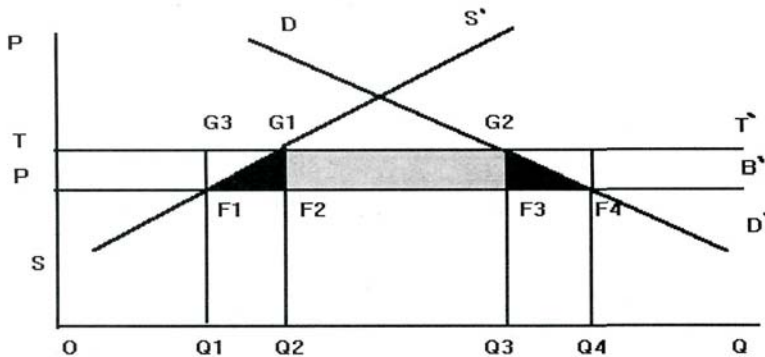
Pozitivni mogući statički učinci ostvareni pristupom nove zemlje Zajednici, ostvaruju se preko zone slobodne trgovine, kojoj je nova zemlja pristupila, jer je iskustvo pokazalo da sve zemlje koje su pristupile slobodnoj zoni trgovine već nakon nekog vremena počinju osjećati blagodati pristupa slobodnog tržišta, što se osjeća kao stvaranje trgovine. Drugi se učinak osjeća kao skretanje trgovine, tj. jeftiniji je uvoz iz drugih zemalja svijeta, zamjenjuje se većim uvozom iz zemalja slobodne trgovinske zone.

Za primjer, bit će prikazan put djelovanja određenog proizvoda pod oznakom X, nakon ulaska nove zemlje A u carinsku uniju i njegov utjecaj na ekonomski razvitak zemlje, tzv. elastičnost gospodarskog sustava zemlje.⁶

⁶ Kersan, I.: "Analiza tendencija u kretanju vanjskotrgovinske razmjene Hrvatske s Europskom unijom", u R. Jovančević i grupa autora, "Gospodarska politika Hrvatske i Europske unije", EF, Zagreb i Mekron promet, Zagreb, 1998., str. 84.

Slika 1.

UČINCI RAZVITKA TRGOVINE U PROMATRANOJ ZEMLJI

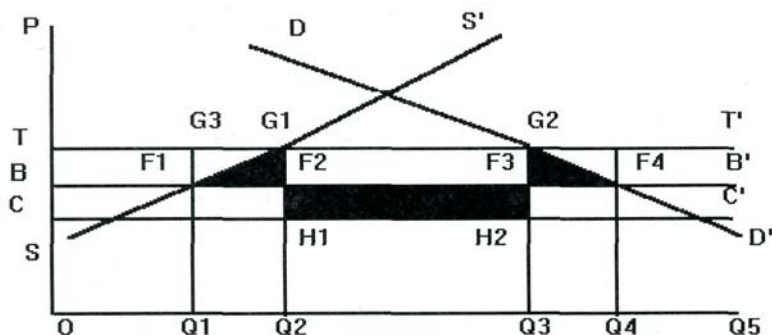
Izvor: Chacholiades M.: "International Economics", McGraw-Hill Inc, str. 232-234.

Na slici 1. prikazuju se krivulje ponude i potražnje pod oznakom SS' i DD' za zemlju A. Pravac PP' predstavlja trgovinsku ponudu druge zemlje B. U razdoblju prije pristupa carinskoj uniji zemlja A imala je utrošak od OQ_3 , a ostvarivala je količinsku proizvodnju OQ_2 nekog proizvoda X, ali je i uvozila Q_2Q_3 količinu proizvoda X iz druge zemlje B. Naznačena kvadratna iscrtana površina $F_2F_3G_1G_2$ označuje ostvarene prihode od raznih carinskih davanja na izvezene ili uvezene proizvode.

Nakon pristupanja carinskoj uniji dolazi do gospodarskih promjena u zemlji A. Potrošnja je u toj zemlji u porastu, što se očituje na grafikonu u vrijednostima OQ_4 , istovremeno proizvodnja pada na vrijednosti OQ_1 , uz uvoz koji je u porastu na koordinate Q_1Q_3 . U vezi s takvim promjenama dolazi do gubitka carinskih prohoda, koje je zemlja A prije ostvarivala. U slici 1. se također vidi trokut, pod oznakama $F_1F_2G_1$, u kojem se uočava ušteda stvarnih troškova proizvodnje, koji su nastali zamjenom uvoza u promatranu zemlje. To je tzv. ostvareni proizvodni efekt. Sa druge je strane trokut $F_3F_4G_2$, koji označuje neto dobit, tj. potrošački višak realiziran kroz efekt potrošnje. Suma ova dva trokuta kao svoj rezultat realizira stvaranje trgovine, a ovisi o inicijalnoj carini i, na kraju, o elastičnosti ponude u navedenoj zemlji A, a prije pristupanja carinskoj uniji i o elastičnosti potražnje prije pristupanja carinskoj uniji. Realna je korist stvaranja trgovinske snage u zemlji značajna, ako je razina carina u zemlji A na visokoj razini, a elastičnost ponude u zemlji i sama potražnja velika. Prema takvom zakonitom ekonomskom odnosu koristan učinak iznosi 1%-2% BDP.

Slika 2.

UČINAK SKRETANJA TRGOVINE U PROMATRANOJ ZEMLJI

Izvor: Chacholisdas M.: "International economic", McGraw-Hill Inc, str. 232-234.

U fazi prije pristupa carinskoj uniji zemlja A imala je potrošnju OQ_3 raznih proizvoda X, s tim da je OQ_2 količinu proizvodila, a Q_2Q_3 količinu je uvozila iz zemlje C ili iz drugih zemalja. Pošto je zemlja A ostvarila carinsku uniju sa zemljom B, ukinute su i carine na uvoz robe u zemlji B. Nakon toga čina, uvoz proizvoda X iz zemlje B postao je jeftiniji prema odnosu $OB < OT$. U isto vrijeme potrošnja u zemlji A raste na količine OQ_4 . Proizvodna mogućnost pada na razinu OQ_1 , a uvoz ima tendenciju rasta na razinu Q_1Q_4 . Takvim odnosom ekonomskih čimbenika u potpunosti nestaju carinski prihodi u zemlji A. U ovom slučaju trokuti $F_1F_2G_1$ i $F_3F_4G_2$ daju učinak skretanja trgovine, koju je na kraju potrebno usporediti s ostvarenim gubitkom carinskih prihoda $F_2F_3H_1H_2$. Budući da je u usporedbi ta dva trokuta $>F_2H_1H_2F_3$, očito da skretanje trgovine donosi društvenu korist. U suprotnom, skretanje trgovine ostvaruje društveni gubitak.

Prikaz prije navedenog slučaja, a zatim i izračun navedenog statičkog učinka, razrađuju se uz pomoć Clineovog modela u kojem jedno od važnih mjesta u tom slučaju ima elastičnost trgovine, a sa druge strane, ovaj model pokazuje i elastičnost potražnje za uvozom i elastičnost supstitucije između potencijalnih zemalja izvoznica.

U slučaju realno ostvarenog savršenog modela elastičnosti ponude, računski bi model stvaranja trgovine bio prikazan ovako:

(1) Formula za izračun stvaranje trgovine

$$Tc = EM - M1 - t$$

Tc = stvaranje trgovine

EM = cjenovna elastičnost za izvozom⁷

M1 = udio izvoza iz integracije

t = prosječna carina.

(2) Formula za izračun skretanja trgovine

$$Ts = \left(\frac{Mn - Mn - s - t}{M_{tot}} \right) : \left(I + \frac{Mn}{M_{tot}} \right)$$

Ts = skretanje trgovine

Mn = udio izvoza iz ostatka svijeta

Mi = udio uvoza iz novostvorene integracije

s = elastičnost supstitucije

Mtot = Ukupan uvoz promatrane zemlje.

Iskustveno se iskazuje elastičnost potražnje za uvozom u relacijama 1. i 2., a odražava se na pozitivnu korelaciju između ostvarenog stupnja BDP i njegovog udjela u vanjskoj trgovini promatrane zemlje. Na taj način formirana elastičnost povećava se za potrošačke robe, a za industrijske se robe namijenjene daljoj preradi smanjuje. U tom se slučaju javlja elastičnost ponude izvozne kategorije, koja je u odnosu s veličinom zemlje, dok se u negativnom odnosu javlja prema udjelu trgovine u BDP.

U odnosu na Hrvatsku taj bi odnos izgledao ovako. U godini 1995. udio izvoza Hrvatske u Zajednicu bio je 57,7%, a udio uvoza Hrvatske iz navedene integracije bio je 62,1 %. Ustanovljene carinske stope iznose 0% do 18%. Na taj način 83,2% uvoznih artikala potpada pod carinski režim u odnos 0% do 5%. Druga grupa od 16,4% uvoznih artikala potpada pod carinski režim od 10% do 18%. Prema carinskim zakonskim propisima prosječna carinska stopa realizira se u iznosu od 10%.⁸ Usporedbom sa zemljom koja je imala relativno jednake početne gospodarske ko-

⁷ Navedena elastičnost potražnje za uvozom roba X jedne zemlje, iskazuje postotnu količinu povećanja ili smanjenja njezine potrebe za uvozom roba Y, u slučaju da se relativna cijena uvoza p_x/p_y umanjuje ili povećava za jedan posto. U slučaju da je koeficijent elastičnosti veći od jedan, potražnja za uvozom je elastična, jer je porast odnosa cijena p_x/p_y za 1 % potaknuo porast uvoza roba za više od jedan posto.

⁸ "The Competitiveness of Croatia, Shaping of Restructuring Policy", Final Report, The Institute of Economics, Zagreb, 1996.

rake, tj. sa Slovenijom, jer su Slovenija i Hrvatska djelovale na istom gospodarskom sustavu, obadviije se zemlje susreću sa sličnim tranzicijskim problemima. Na taj se način koeficijent cjenovne elastičnosti, koji je prikazan u jednoj Slovenskoj gospodarskoj studiji, može s velikim postotkom sigurnosti primijeniti i na Hrvatske gospodarske uvjete.⁹ Dakle, navedeni koeficijent iznosi 1,2%, a za elastičnost supstitucije određeno je da koeficijent iznosi 0,3%.

Prema tome, bi učinak stvaranja trgovine za jednu zemlju, u ovom slučaju za Hrvatsku iznosio:

$$\text{Povećanje uvoza } T_{cu} = 0,621 - 1,2 - 1,10 = 7,4 \%$$

$$\text{Povećanje izvoza } T_{ci} = 0,577 - 1,2 - 0,03 = 2,1 \%$$

Prema izračunanom modelu proizlazi da pristupanjem Hrvatske Zajednici ne mora neminovno doći do povećanja izvoza u zemlje Zajednice, nego se jasno uočava porast uvoza iz zemalja Zajednice u Hrvatsku, što za Hrvatsku znači, u veoma kratkom vremenskom razdoblju, porast međusobnog razmjedbenog deficita, naravno na štetu Hrvatske.

U isto bi se vrijeme efekt skretanja trgovine za Hrvatsku izrazio na ovaj način:

$$\text{Skretanje uvoza } T_{su} = 0,379 - 0,62 - 0,3 - 0,1 : 1 + (0,379 - 0,3 - 0,1) = 0,7 \%$$

$$\text{Skretanje izvoza } T_{si} = 0,423 - 0,577 - 0,3 - 0,1 : 1 + (0,423 - 0,3 - 0,03) = 0,7 \%$$

Pristup Hrvatske Zajednici doveo bi, prema prikazanom modelu, do značajnog rasta uvoza, i to za 7,4 %, a sa druge bi strane, izvoz porastao samo za 2,1 %. Trgovinski deficit Hrvatske prema Zajednici, prema tome modelu, iznosio bi 5,3 %. Učinak skretanja trgovine u Hrvatskoj ostvarivao bi se u veličini od 0,7 %, kroz uvoz i kroz izvoz. Usporedbom dobijenih veličina vidi se da se Hrvatske uvozne i izvozne količine prema drugim zemljama svijeta neće mijenjati u korist Zajednice. Navedeni bi učinci počeli djelovati ubrzo nakon pristupanja Zajednici, a razvijali bi se sve do potpunog međusobnog ukidanja svih trgovinskih ograda, koje sprječavaju međusobnu trgovinsku razmjenu. Ukupno djelovanje navedenih odnosa vremenski bi trajalo približno oko pet godina. Na svršetku toga vremena morali bi se javiti novi dinamički učinci koji naglo pospješuju gospodarski razvitak u zemlji, a to bi se moralo odraziti na povećanje izvoza, uz opadanje uvoza.

Uspješan i pouzdan izračun statističkih učinaka koji utječu na vanjskotrgovinsku bilancu Hrvatske prema Zajednici, ovisi ponajprije o potrebi dobivanja pouzdanog izračuna prosječne godišnje stope rasta uvoza i izvoza Hrvatske prema zemljama članicama Zajednice. U našem su primjeru prikazani i obrađeni izvozni i uvozni podaci Hrvatske sa pet zemalja članica Zajednice, s kojima Hrvatska najviše surađuje.

⁹ Podaci preuzeti iz studije: "Vključevanje Slovenije v Evropske integracije", TEPSA - Centar za međunarodne odnose, Ljubljana, 1996.

Uz iskazanu namjeru vlade Republike Hrvatske da bi Sporazum o suradnji sa Zajednicom mogao biti potpisan do svršetka godine 2000. navedeni bi statistički učinci uvoza i izvoza mogli početi donositi plodove u godini 2001. Prema izračunu na tablici vidi se da bi učinci rasta uvoza mogli biti znatno viši od rasta izvoza u Hrvatskoj. Iz tablice se vide dvije negativne izvozne stope, i to prema Njemačkoj i Velikoj Britaniji. Prema statističkim pokazateljima stopa rasta njemačkog gospodarstva kretala se oko + 5 % za vremensko razdoblje 1993. - 1995. Negativna izvozna razina navedena u tablici posljedica je relativno visokog izvoza u godini 1990., a za analizu u našem primjeru navedena je izvozna stopa rasta od 5 %. Stopa izvoza za Veliku Britaniju zasniva se na pretpostavci da će Hrvatska izvozna stopa iznositi oko 0,6 %. Osnovana je pretpostavka da će nakon teških gospodarskih prilika u hrvatskome gospodarstvu, u vremenskom razdoblju koje dolazi doći do ubrzanog oporavka cjelokupne gospodarske strukture zemlje, nacionalna bi se proizvodnja morala povećavati po stopama nešto višima od onih u drugim tranzicijskim zemljama što bi povećavalo izvozne stope, pa bi se zato morao smanjivati uvoz, tj. morale bi se snižavati uvozne stope. Hipotetskim pristupom Sporazuma o suradnji, pozitivni bi se učinci stopa rasta počeli javljati već, kako je prije navedeno, godine 2001., uz nešto snažnije učinke stvaranja trgovinske razmjene prema Zajednici.

Izračunani i prezentirani podaci ukazuju na tendenciju povećanja postojećeg trgovinskog deficita. Izračun ukazuje na mogućnost rasta trgovinskog deficita od sadašnjih 2,1 milijarde USD, koji je ostvaren u godini 1996. na oko 3,8 milijarde USD na svršetku godine 2000. Navedeni podaci ne bi smjeli izazvati uzbunu, jer se daljom analizom u daljem vremenskom razdoblju počinje javljati djelovanje dinamičkih učinaka, koji svojim pozitivnim djelovanjem na duže vremensko razdoblje ubrzo poboljšavaju ukupno gospodarsko stanje u zemlji, u ovom slučaju u Hrvatskoj.

Mogući dinamički gospodarski učinci u novoj zemlji pristupnici

Raščlanba vanjskotrgovinske uvozne i izvozne bilance Hrvatske ukazuje na veliku razliku između izvoza i uvoza. Osobito to dolazi do izražaja u trgovinskoj razmjeni sa Zajednicom, gdje je nesrazmjer izvozne i uvozne količine neprihvatljiv. Izrazito je nepovoljan hrvatski izvoz u Zajednicu. U nastavku analize hrvatskoga izvoza i uvoza pokušat će se, prikazati hrvatske mogućnosti izvoza i uvoza i ukazati na stvarno stanje na tome području.¹⁰

¹⁰ Kersan, I.: "Analiza tendencija u kretanju vanjskotrgovinske razmjene Hrvatske s Europskom unijom", u R. Jovančević i grupa autora: "Gospodarska politika Hrvatske i Europske unije", EF, Zagreb i Mekron promet, Zagreb, 1998., str. 79.

Hrvatska je djelovala u bivšoj jugoslavenskoj političkoj i gospodarskoj zajednici, koja je veliki dio svoje trgovinske razmjene obavljala sa zemljama srodnih političkih uređenja. Trgovinska razmjena među državama realsocijalističkog društvenog uređenja odvijala se međusobno sklopljenim međudržavnim sporazumima, koji su se više zasnivali na političkoj propagandi, nego na stvarnoj i učinkovitoj međusobnoj gospodarskoj suradnji. Sve sadašnje tranzicijske zemlje surađivale su na sličan način, tj. surađivale su međusobno posredstvom SEV-a. Hrvatska je također preko bivše Jugoslavije imala veoma dobre odnose s integracijom SEV. Raspadom SEV, sve zemlje članice te Integracije iskazuju potrebu što čvršćeg povezivanja uz zapadne gospodarske i političke integracije.

Zbog potrebe da se utvrdi ekonomski potencijal novostvorenih tranzicijskih zemalja, dosad su napravljene mnoge analize gospodarskih razvojnih mogućnosti tranzicijskih zemalja i mogućnosti njihove gospodarske suradnje s razvijenim Zapadnim zemljama. Istraživanja su pokazala da međusobna trgovinska suradnja, a osobito razmjena između tranzicijskih zemalja, nije na onoj razini koja bi mogla pružiti zadovoljavajuće rezultate, a razlozi su nepostojanje zadovoljavajućih poticaja, koji se očituju u pomanjkanju izvoznih kredita, a posebno u pomanjkanju međusobne volje za političkom suradnjom, koja uvelike umanjuje mogućnosti realne međusobne suradnje.

Pri takvim gospodarskim analizama, razne procjene a osobito predviđanja, zasnivaju se na gravitacijskom istraživačkom modelu, koji počiva na pretpostavci da međusobna trgovinska suradnja potiče povećanje BDP u zemljama koje međusobno trguju, a razvija i međusobnu trgovinsku politiku. Prema tome modelu zemljopisne su udaljenosti otežavajuća okolnost pri međusobnoj trgovini. Gravitacijski istraživački model iskazuje međusobne potencijalne izvozne i uvozne količine zemalja u međusobnoj trgovini.

U daljem se tekstu prikazuje gravitacijski model potencijalnog izvoza iz pojedine zemlje i u drugu zemlju j.¹¹

$$X_{ij} = 1,7522 + 0,7914 \ln BDP_i + 0,7832 \ln BDP_j - 0,9809 \ln R_{ij} + 0,315 \ln P_{ij} \\ (0,6496) (0,0392) (0,0392) (0,0693) (0,158)$$

$$R = 0,8610$$

$$X_{ij} = \text{trgovinski tijek iz zemlje } i \text{ u zemlju } j$$

$$BDP_i = \text{bruto domaći proizvod zemlje } i$$

$$BDP_j = \text{bruto domaći proizvod zemlje } j$$

$$R_{ij} = \text{udaljenost između zemalja } i \text{ i } j \text{ mjerena kao cestovna udaljenost između glavnih gradova zemalja } i \text{ i } j$$

$$P_{ij} = \text{varijabla trgovinske politike koja ima vrijednost } e \text{ za zemlje koje pripadaju istom trgovinskom bloku, odnosno vrijednost } i \text{ za sve druge zemlje.}$$

¹¹ UN EC for Europe: "Trade potential within the Visegrad group", Economic Bulletin for Europe, 1993., Vol. 45, str. 137.

Navedeni gravitacijski računski model ima više nedostataka, a dva su osobito važna. Prvo, model je uspostavljen još daleke godine 1987. i to za sedamnaest zemalja članica EZ, EFTA i za bivšu Jugoslaviju i drugo, trgovinski je tok razmjene među zemljama uvelike ovisan o veličini BDP. U slučaju da je BDP u nekoj zemlji precijenjen, što je bio slučaj u više zemalja, veličina trgovinske razmjene također biva precijenjena.

Korištenjem navedenog gravitacijskog modela pri određivanju veličine potencijalnog izvoza Hrvatske u druge zemlje, osobito u Zajednicu, dobiva se prilično realna slika izvoznih mogućnosti Hrvatske uz uvjet, da postane članica Zajednice. Navedeni podaci za BDP u izračunu modela odnose se na godinu 1995., da bi se lakše mogla napraviti kontrola dobijenih rezultata iz trgovinske bilance zemlje.

Prema iskazanom izračunu, potencijalne mogućnosti izvoza Hrvatske u Zajednicu, ako ne bi postala članica, bio bi za 76,3 % veći nego što je inače ostvaren u godini 1995. U slučaju pristupanja Zajednici Hrvatski bi se izvoz u Europsku uniju povećao 2,4 puta u odnosu na godinu 1995. Izvoz te godine iznosio je oko 6,5 milijardi USD. S obzirom na ostvareni BDP, Hrvatskoj se pruža još veća teorijska izvozna mogućnost, nego što se to realno ostvaruje. Iskazani Hrvatski potencijalni izvoz bio bi usmjeren prema tradicionalnim trgovinskim partnerima: Njemačkoj - 1,4 mlrd USD, Italiji - 1,4 mlrd USD, Austriji - 0,7 mlrd USD.

Usporedba dobijenih podataka pokazuje manje odstupanje kod Italije i Njemačke, jer je kod tih zemalja potencijalni izvoz veći od ostvarenoga za oko 30 % - 38 %. Najmanje se odstupanje iskazuje kod zemalja u koje Hrvatska izvozi nešto manje, a to su Luxemburg, Danska, Španjolska, Portugal, Finska, Velika Britanija i Švedska. U te zemlje potencijalni je izvoz veći od ostvarenoga za oko 10 do čak 255 puta.

Uspoređujući potencijalnu izvoznju razinu Hrvatske prema Zajednici, izvoz Hrvatske prema Zajednici morao bi se povećati za oko 37 % u slučaju pridruživanja. Sa druge strane, grafikon x prikazuje hrvatski uvoz u Zajednicu. Analizom dobijenog potencijalnog uvoza iz Zajednice, u slučaju da Hrvatska ne postane članica, iznosio bi oko 4,10 % više nego što je ostvaren. Dobijeni podaci ostvarenog i potencijalnog uvoza najmanje se razlikuju kod Italije i Švedske, a ostvareni je uvoz iz Njemačke veći od potencijalno računski dobijenog. U slučaju ukidanja carinskih ograda sa Zajednicom, povećao bi se uvoz u Hrvatsku oko 37 % u osnudu na potencijalno zamišljeni uvoz u Hrvatsku. Gledajući na duže vremenske razmake može se očekivati povećanje uvoza u Hrvatsku za oko 42,66 %, a izvoz bi se povećao za oko 141,5 %. Na taj bi se način uvozne i izvozne vrijednosti polako usklađivale, pa bi Hrvatska postepeno ostvarila nešto prihvatljiviji deficit u trgovinskoj bilanci, od oko 200 mln USD.

Analiza prikazanih statičkih i dinamičkih gospodarskih učinaka pokazuje da bi u Hrvatskoj, u prvome razdoblju nakon pristupa Zajednici, došlo do povećanja trgovinskog deficita na račun Hrvatske, no, nakon toga bi se u daljem vremenskom tijeku, uspostavila ravnoteža trgovinske bilance, a udio izvoza Hrvatske u zemlje članice iznosio bi oko 3/4 sveukupnog Hrvatskog izvoza. Zbog toga bi bilo potrebno dobro odvagnuti sve čimbenike i pripremiti hrvatsko gospodarstvo za što bezbolniji pristup Zajednici.

Zaključak

Što bolja politička i gospodarska suradnja s Europskom unijom strateški je cilj Republike Hrvatske i povijesna neminovnost. Odnosi Hrvatske s Europskom unijom morali bi se graditi prema modelu kakav je EU razvila za zemlje srednje i istočne Europe, a to podrazumijeva suradnju u nekoliko etapa. Etape bi valjalo ostvarivati ovim redom: prvo, zaključivanje sporazuma o međusobnoj suradnji, drugo, sporazum o pridruženom članstvu i treće, punopravno članstvo u EU.

Nastankom novih političkih odnosa na Balkanu, Europska unija nudi zaseban model suradnje za sve zemlje regije - tzv. Pakt o stabilnosti. Novim procesom bi se omogućila uspostava slobodne trgovine među zemljama cijele regije, i svih zemalja s Europskom unijom.

Prijašnji Sporazum o pridruživanju Europska je unija uspostavila za tranzicijske zemlje srednje i istočne Europe, a uz uspostavu slobodne trgovine proizvoda i usluga bilo je potrebno omogućiti stvaranje osnovnih pravila slobodnog tijeka ljudi, kapitala, usluga i poticanje konkurencije u novim zemljama.

Sličan sporazum uspostavljen za Hrvatsku značio bi snažno integriranje u Europsku zajednicu i omogućio bi gospodarski razvitak u statičkom i dinamičkom smislu. U prvo vrijeme, u gospodarstvu zemlje nenaviklom na red, rad i moralno poštovanje rada, javili bi se kratkoročno nepovoljni učinci, koji bi se izgubili u narednome razdoblju.

Sadašnji razvitak hrvatskog gospodarstva na sva tri najvažnija ekonomska područja doživljava negativan trend i to na izvozu u Europsku uniju koji je u stalnom padu, znanstveno-tehnološki razvitak u zemlji je nedovoljan, a inozemne investicije u zemlju nedovoljne. Priključenje Europskoj uniji moglo bi potaknuti upravo ta tri područja razvitka, što bi dalje osiguralo gospodarski rast i dalji politički razvitak zemlje. Vrijeme je za ozbiljno promišljanje o daljoj sudbini zemlje i učiniti prave korake.

LITERATURA:

1. "Action Plan for European Integration", Government of the Republic of Croatia, Office for European Integration, Zagreb, 1999.
2. *Bonvicini, B.*: "Political aspects of the inter-relations between the 'Hexagonal' and the Alps-Adria, initiatives in a changing Europe Paper presented at International Workshop Inter-relations between the heksagonal and the Alps-Adria initiatives in changing Europe", Trento, 1992.
3. Grupa autora: (V. Samardžija i drugi): "Hrvatska i EU: Koristi i troškovi integriranja", IMO, Zagreb, 2000.
4. *Dulčić, A.*: "Pretvorbom do efikasnog poduzeća", Turizam, br. 3-4/1992, Zagreb.
5. *Drucker, P.*: "Inovacije i poduzetništvo", Globus, Zagreb, 1992.
6. *Kunst, I.*: "Strategija restrukturacije turističkog sektora", Turizam, br. 5-6/1992., Zagreb.
7. *Samardžija V.*: "Uloga EZ-a u obnovi i razvoju Republike Hrvatske", Razvoj/Development, Vol. IX, No. 1/1992., Zagreb.
8. *Vizjak, A.*: "Međunarodna razmjena u funkciji turističkog tržišta", Referat na kongresu "Hotelska kuća 93", 1993.
9. *Vizjak, A.*: "Informatization of Tourist Trade in Croatia in the Light of the World Achievements" in "Osterreichs Tourismuswirtschaft auf dem Info-Highway: Kriech - oder Überholspur?", ed by E. Schifferl, Proceedings of the International ÖGAF-Symposium, Austrian Society for Applied Research in Tourism, Vienna, 1995.
10. *Vizjak, A.*: "Višefunkcionalna i međufunkcionalna povezanost turizma i drugih gospodarskih djelatnosti na prijelazu stoljeća", Znanstveni i stručni skup Turizam u Hrvatskoj na prijelazu stoljeća, Dubrovnik, 1996.
11. *Vizjak, A.*: "Kleinbetriebe als Entwicklungsmotoren in den Transitionsländern", Internationales Wissenschaftliches Symposium, Management und Entwicklung MER 96, Theorie und Praxis der unternehmensentwicklung, Slowenien, Portorož, 9-11, May 1996.
12. *Vizjak, A.*: "Transformations - und Umstrukturierungsprozesse auf dem Gebiet der Technik, Technologie und Organisation in Kroatien, Tourism and Hotel industry in Countries of Transformation", Faculty of Commerce University of Economics, Bratislava, 1996.
13. *Vizjak, A.*: "Standards der Europäischen Union im Dienste der Qualitätssteigerung des internationalen Tourismusangebotes, Tourism and hospitality management", WIFI Österreich Wirtschaftskammer, Wien/Opatija, 1996.
14. The European Community and its Eastern Neighbours European documentation, 8/1990., Office for Official Publications of the EC-s, Luxemburg, 1990.
15. XXV General Report on the activities of european Community 1991., Commission of the EC-s, Brussels, Luxemburg, 1992.

ECONOMIC BENEFITS FROM COOPERATION OF THE REPUBLIC OF CROATIA AND THE EUROPEAN UNION

Summary

Since getting its independence the Republic of Croatia has been trying to approach economically and politically to European integrations, especially to the European Union as the most significant European economic integration.

Negotiations of Croatian authorities with EU started in 1995, when there were held first meetings of professional bodies of Croatia and Community. Technical negotiations within Agreement on Trade and Cooperation included three groups of problems, the solution of which should bring three important agreements: Agreement on Trade and Cooperation which had to be associated by Financial protocol, Agreement on Traffic and Agreement on Coal and Steel. Due to known political happenings negotiations were postponed all to political change in Croatia and the authority of democratic option. Afterwards, changes have been happening almost daily and Croatia hurriedly realizes what was omitted. As it became the member of European Council, WTO, CEFTA and Stability Pact, Croatia hurriedly prepares for accession to Agreement on Uniting.

Realization of Agreement on Uniting in Croatia would change many economic parameters, from tariffs annulment, to balance of payments items. The answer to these questions is given by analyses of static and dynamic effects to accession to the European Union.

The goal of Croatian economic policy is accession to the European Union which should be confirmed by economic analysis about its usefulness and efficiency, what this scientific work tries to present.